

Ks. Marcin Wysocki¹

Figura Maryi w pastoralnym przepowiadaniu wybranych Ojców Kościoła²

Pierwsze wieki chrześcijańskiego przepowiadania i refleksji teologicznej to przede wszystkim wiara w Chrystusa Syna Bożego i jej rozwój. Jeżeli mówi się o Maryi, to w kontekście zbawczego działania i osoby Jezusa Chrystusa³. Dlatego też Maryja wymieniana jest w swej relacji do Jezusa w dwóch aspektach: jej macierzyństwa i jej dziewictwa. Z biegiem czasu pojawi się jeszcze odniesienie Maryi do Kościoła i typologia z nią związana: Maryja – Ewa. Większość wypowiedzi dotyczących tych zagadnień dokonywała się w krytyce poglądów heretyckich, w specjalnie przygotowywanych traktatach teologicznych, w polemice z herezjami. W historii teologii rolę Maryi rozpatrywano bowiem najczęściej właśnie w kontekście rozwoju prawd wiary i dogmatu chrystologicznego, pozostawiając praktyczny wymiar pastoralny mariologii niejako z boku. W niniejszym przedłożeniu nie chodzi więc o wypowiedzi dogmatyczne, zawarte w tychże dziełach, ale o spojrzenie na Maryję, jej rolę w dziele zbawienia i w życiu chrześcijan zawarte w tym zwykłym namyśle nad Bożym Słowem, w przekazie i komentowaniu Bożego Słowa wiernym, w oddziaływaniu

¹ Ks. dr hab. Marcin Wysocki prof. KUL, profesor uczelni w Katedrze Patrologii Greckiej i Łacińskiej w Sekcji Historii Kościoła i Patrologii na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: mwysocki@kul.lublin.pl; ORCID: 0000-0001-5448-5566.

² Badania finansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach projektu „Regionalna Inicjatywa Doskonałości” w latach 2019-2022, numer projektu: 028/RID/2018/19.

³ Zob. L. Padovese, *Wprowadzenie do teologii patrystycznej*, Kraków 1994, s. 106-107; D. Kasprzak, *Maryja w nauczaniu Kościoła epoki patrystycznej*, w: *Matka Pana w katechezie. Materiały z XXX Sympozjum Katechetycznego Międzyzakonnego Wyższego Instytutu Katechetycznego Krakowie (11 marca 2006 r.)*, red. A.E. Klich, Duc in Altum 5, Kraków 2006, s. 137-167.

duszpasterskim. Dlatego też przedmiotem analiz będą wybrane, nieliczne tak naprawdę homilie i ekshortacje duszpasterskie Ojców Kościoła, w których ukazują oni Maryję nie tyle w odniesieniu do dogmatów, ale raczej do codziennego życia chrześcijan. Warto bowiem spojrzeć na rozwój mariologii patrystycznej również od strony wypowiedzi duszpasterskich, szczególnie, że tej swoistej pastoralnej mariologii patrystycznej nie poświęcono wielu opracowań⁴.

Oczywiście takich wskazań w pastoralnych wypowiedziach pisarzy wczesnochrześcijańskich jest bardzo dużo, ale, albo nawet znajdując się w pismach dotyczących codziennej troski duszpasterskiej, dotyczą one jedynie tematyki dogmatycznej (tak jest np. z homiliami na Boże Narodzenie czy inne święta św. Leona Wielkiego, które zawierają przede wszystkim rozważania dogmatyczne dotyczące dziewictwa Maryi czy dwóch natur Chrystusa) albo też w prostych słowach, bez pogłębionej myśli pastoralnej, wzywają chrześcijan różnych czasów do naśladowania Maryi w jej

⁴ Opracowania mariologii patrystycznej skupiają się przede wszystkim właśnie na wymiarze dogmatycznym i rozważania na temat mariologii prowadzone są często w kluczu dogmatu chrystologicznego, np. E. Florkowski, *Matka Boża w nauce Ojców Kościoła*, w: *Gratia Plena. Studia teologiczne o Bogarodzicy*, red. B. Przybylski, Poznań – Warszawa – Lublin 1965, s. 59-78; I. Ortiz de Urbina, *Mariologia w patrystyce Wschodu*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 6 (1978) s. 65-104; H. Rahner, *Mariologia w patrystyce łacińskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 7 (1979) s. 131-187; A. Santorski, *Maryja w nauce Ojców Kościoła*, VoxP 15 (1988) s. 927-937; Kasprzak, *Maryja w nauczaniu Kościoła epoki patrystycznej*, s. 137-167; J. Królikowski, *Maryja w pamięci Kościoła. Mariologia*, cz. 1, Tarnów 1999; A. Nyk, *Immagine evangelica di Maria Madre di Gesu nei primi tre secoli*, VoxP 42-43 (2003) s. 391-401; M. Wysocki, *Maryja w pismach Tertuliana*, „Salvatoris Mater” 11/2 (2009) s. 109-135; P. Szczur, *Ojcowie greccy o Maryi i Jej roli w historii zbawienia*, w: *Kościół i Maryja*, t. 11, red. A.A. Napiórkowski, Kraków 2020, s. 50-68. Jak bardzo pomijany w opracowaniach jest wątek pastoralny mariologii, widać w pracy Domiciano Fernandez (D. Fernandez, *Aktualność i wartość mariologii Ojców Kościoła*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11 (1983) s. 73-91), której tytuł może sugerować bardziej praktyczne podejście do tematyki, ale część „Wartości pozytywne” to dogmatyczne wyliczanie: charakter biblijny, chrystocentryczny, soteriologiczny i eklezjalny. Z pewnością wynika to z profilu wypowiedzi Ojców Kościoła, gdyż nawet w korespondencji pomiędzy Paulinem z Noli i Augustynem, która raczej powinna skłaniać się właśnie ku wymiarowi praktycznemu, wątek mariologiczny skupia się na kwestiach doktrynalnych i skrypturystycznych. Zob. M. Wysocki, *Starożytne korepetycje z mariologii? Mariologia Paulina z Noli na kanwie Listu 50 Paulina i 149 Augustyna*, w: *Maryja w Biblii i refleksji Ojców Kościoła*, red. P. Wygalałak, Teologia Patrystyczna 17, Poznań 2020, s. 147-165.

dziewictwie⁵, pokorze⁶, wierze⁷. W niniejszym opracowaniu postanowiono przedstawić konkretne ekshortacje duszpasterskie wybranych pisarzy wczesnochrześcijańskich, które wprost odnoszą się do Maryi i mają przełożenie na życie wiernych. Artykuł nie pretenduje do ukazania pełnego obrazu nauczania pastoralnego Ojców Kościoła w oparciu o wypowiedzi mariologiczne, ale jedynie ma nakreślić pewnie prądy występujące w pismach autorów wczesnochrześcijańskich i stać się przez to bodźcem do dalszych badań i refleksji teologicznych.

Pierwsze wypowiedzi o Maryi zawarte w pismach duszpasterskich są bardzo proste i nieporadne oraz zawierają jeszcze ów rys przede wszystkim dogmatyczny. Należą do nich listy św. Ignacego z Antiochii⁸ czy *Homilia Paschalna* Melitona z Sardes⁹. Treści dotyczące Maryi są krótkimi wzmiankami, bez refleksji duszpasterskiej, w kontekście Jezusa Chrystusa i obrony ortodoksji. Sytuacja zmienia się w III wieku wraz z rozwojem piśmiennictwa chrześcijańskiego i pojawieniem się autorów, którzy rozwijają interpretację Pisma Świętego również w kierunku moralnym. Oczywiście na pierwszy plan wybija się tu dzieło Orygenesusa. Jest autorem systematycznych komentarzy o charakterze naukowym do poszczególnych ksiąg, a także homilii, w których dla wiernych, a zatem nieco prościej, wyjaśniał poszczególne wersety Biblii i ukazywał wymiar moralny słów Pisma i prawd wiary. I właśnie w jego *Homiliach o Ewangelii św. Łukasza* znajdujemy wiele odniesień do Maryi¹⁰. Były one skierowane do katechumenów. Oczywiście wszelkim wydarzeniom i tekstom nadaje on znaczenie duchowe i moralne. Dlatego gdy interpretuje nawiedzenie św. Elżbiety oraz zwiastowanie Maryi i jej cudowne poczęcie, zwraca uwagę na swoiste ukrycie Maryi – ukrycie faktu, że była brzemienna, przed ludźmi, ale i szatanem. Maryja to kobieta ukryta – ukryta przed złem. Odnosząc to do

⁵ Np. Ambrosius, *De virginibus* 2, 6; 2, 16-18; Ambrosius, *Expositio Evangelii secundum Lucam* 2, 8; 2, 26-28; Augustinus, *De sancta virginitate* 3, 3; 4, 4.

⁶ Np. Ambrosius, *Expositio Evangelii secundum Lucam* 2, 22.

⁷ Np. Chromatius Aquileiensis, *Sermo* 11, 4.

⁸ O mariologii Ignacego z Antiochii, zob. F. Bergamelli, *Caratteristiche e originalità della confessione di fede mariana di Ignazio di Antiochia*, w: *La mariologia nella catechesi dei Padri (età prenicena)*, red. S. Felici, BSR 88, Roma 1989, s. 65-78.

⁹ Zob. Dziewicze poczęcie – Melito Sardensis, *De Pascha* 66; 104; Maryja piękna owieczka – Melito Sardensis, *De Pascha* 70-71. Por. B. Czyżewski, *Chrystocentryzm mariologii Melitona z Sardes*, „*Salvatoris Mater*” 11/2 (2009) s. 62-69.

¹⁰ Zob. H. Crouzel, *La théologie mariale d'Origène*, w: Origène, *Homélies sur S. Luc*, SCH 87, Paris 1962, s. 11-64; M. Starowieyski, *Mariologia Orygenesusa*, w: Orygenes, *Homilie o Ewangelii św. Łukasza*, PSP 36, Warszawa 1986, s. 5-29.

wiernych – a do katechumenów, którzy wkraczają na drogę świętości i życia bez zła, bez grzechu, bez szatana, w sposób szczególny – Adamantios tak mówi:

Zwróć jednak uwagę, iż Zbawiciela rozpoznał ten, kto był mniejszy w zakresie zła, ten zaś, kto jest większy w występku, czarownik i niegodziwiec, nie może poznać Syna Bożego choćby dlatego, że jest większy w zakresie zła. Również my sami, jeśli mieć będziemy mniej zła, łatwiej możemy zbliżyć się do cnoty; jeśli zaś będzie w nas więcej zła, musimy mocno się napocić w wielkim trudzie, abyśmy się mogli wyzwolić od większego zła. Tyle o tym, iż Maryja miała oblubieńca¹¹.

A zatem zwykły chrześcijanin może na wzór Maryi rozpoznać Boga wtedy, gdy będzie się „ukrywać” przed złem. Orygenes podkreśla także konieczność wysiłku w zdobywaniu cnoty i doskonaleniu życia chrześcijańskiego. Mówiąc zaś o Maryi, Matce Syna Bożego, która udaje się już z Jezusem w góry, na wyniosłe miejsce, aby odwiedzić Elżbietę, wskazuje na przykład Maryi i znaczenie jej wędrówki dla nas:

Zaklinam was, katechumeni, nie ociągajcie się, niechaj nikt z was się nie lęka i nie obawia, idźcie za Jezusem, który was prowadzi. On was pociąga ku zbawieniu i gromadzi was teraz w kościele ziemskim, a jeśli wydacie godne owoce, zgromadzi was „w Kościele pierwotnych, którzy są zapisani w niebiosach” (Hbr 12,23)¹².

Interpretując słowa Maryi z jej *Magnificat*, Orygenes podkreśla, że „wielbić duszą Pana” oznacza kształtować swoje dusze na podobieństwo obrazu Boga, który jest w nich. „Gdy przeto powiększę podobiznę obrazu, to znaczy duszę moją, gdy ją ‘uwielbię’ uczynkiem, myślą i słowem, wówczas obraz Boży staje się wielki, a sam Pan, którego obrazem jest dusza – mówi Adamantios – zostaje w niej uwielbiony. A jak Pan rośnie w naszym obrazie, tak samo, gdy grzeszymy, pomniejsza się i maleje”¹³. Wzorem w tym jest właśnie Maryja, która jest przykładem uniżenia i cnót¹⁴ i wciąż poszukuje w swym życiu cnoty łagodności i uniżenia¹⁵. Maryja poszukują-

¹¹ Origenes, *In Lucam homiliae XXXIX* 6, 6, PSP 36, s. 46.

¹² Origenes, *In Lucam homiliae XXXIX* 7, 8, PSP 36, s. 51.

¹³ Origenes, *In Lucam homiliae XXXIX* 8, 2, PSP 36, s. 52.

¹⁴ Por. Origenes, *In Lucam homiliae XXXIX* 8, 4.

¹⁵ Por. Origenes, *In Lucam homiliae XXXIX* 8, 5.

ca dwunastoletniego Jezusa jest dla chrześcijan wzorem tego, gdzie należy szukać Jezusa – w świątyni: „Jeśli więc i ty szukać będziesz Syna Bożego, szukaj najpierw świątyni, tam zdążaj, bo tam znajdziesz Chrystusa, Słowo i Mądrość, to znaczy Syna Bożego”¹⁶.

W podobnym klimacie i ku podobnym odbiorcom kieruje swe katechezy Cyryl Jerozolimski, spośród których w jednej, w dwunastej, wyjaśniając *Credo*, zatrzymuje się nad słowami „który przyjął ciało i stał się człowiekiem” i w sposób naturalny sięga przy tym do postaci Maryi. Cyryl podkreśla przede wszystkim dziewictwo Maryi, gdyż „przez dziewicę, przez Ewę, śmierć przysła, przez Dziewicę, to znaczy z Dziewicy miało objawić się życie. Gdy tamta dała się oszukać wężowi, ta miała otrzymać radosną wieść od Gabriela”¹⁷. A ponieważ, jak mówi biskup, „nie wolno nam puszczać kandydatów Kościoła bez ich umocnienia”, przedstawia zatem wyjaśnienie czasu, miejsca i osoby, z której Zbawiciel przyjął ciało. Wyjaśnia proroctwa dotyczące dziewictwa Maryi, jej pochodzenie z rodu Dawida, i broni jej dziewictwa, odpowiadając zarówno Żydom, jak i poganom. Wychwalając jej dziewictwo, biskup ostatecznie kieruje do katechumenów słowa zachęty:

Za łaską Bożą chodźmy wszyscy drogą czystości – młodzieńcy i panny, starzy i młodzi! Nie gońmy za użyciem, lecz chwalmy imię Chrystusa! Nie zapominajmy o godności czystości! Czystość jest koroną aniołów i nadludzkim stanem. Baczmy na ciało, które kiedyś będzie świecić jak słońce. Dla marnej rozkoszy nie plammy ciała o takiej godności i wielkości! Marny jest grzech i trwa bardzo krótko, a hańba jest wieczna. Ci, co zachowują czystość, są aniołami na ziemi. Dziewice mają część z Dziewicą Maryją. Daleki niech będzie wszelki przepych, wszelkie złe spojrzenie, w grzesznej intencji podjęty spacer, nieprzyzwoite ubranie, podniecające wonności! Niech natomiast unosi się miła woń modlitwy i dobrych uczynków oraz uczynków oraz uświęcenie ciała¹⁸.

Maryja i jej czystość mają być wzorem i przykładem dla tych, którzy wchodzą na drogę życia chrześcijańskiego.

Mniej więcej w tym samym czasie, ale na Zachodzie, swoje homilie do wiernych kieruje biskup Werony, Zenon. Okazją do wspomnienia Maryi są Święta Bożego Narodzenia. A zatem wciąż w kontekście chrystologicz-

¹⁶ Origenes, *In Lucam homiliae XXXIX* 19, 5, PSP 36, s. 86.

¹⁷ Cyrillus Hierosolymitanus, *Catecheses ad Illuminandos* 12, 15, BOK 14, s. 169.

¹⁸ Cyrillus Hierosolymitanus, *Catecheses ad Illuminandos* 12, 34, BOK 14, s. 179.

nym biskup wzmiankuje oczywiście i Maryję, ale przede wszystkim broni prawdziwego bóstwa i prawdziwego człowieczeństwa Jezusa Chrystusa. Zwraca w głównej mierze uwagę na dziewictwo Maryi *ante partum, in partu et post partum* i w tym kontekście zawiera bardzo ciekawe dowartościowanie kobiet i macierzyństwa, co również dzisiaj, z punktu widzenia pastoralnego, jest niezwykle ważne. Mówi bowiem biskup Zenon:

Łono niepłodnej Elżbiety nabrzmiewa uszczęśliwiającą płodnością, łono Maryi majestatem. Pierwsza nosi w sobie herolda, druga Sędziego. Cieszcie się, kobiety, i poznajcie w tym dowartościowanie waszej płci! Stara winna zostaje zgładzona, oto przez was łączymy się z niebem¹⁹.

Nie tylko same kobiety powinny czuć się dowartościowane tym, że ich przedstawicielki nosiły w swych łonach Boga i Jego posłańca, ale biskup Zenon podkreśla również, że każdy z ludzi powinien docenić rolę i zadania kobiety – to one łączą z niebem.

Niezwykle ciekawie w jednej ze swych homilii mówi o Maryi i odniesieniu do niej ludzi inny ze znanych kaznodziejów – św. Chromacjusz z Akwilei. W kazaniu nr 29 o świętym Piotrze i jego wyprowadzeniu z więzienia ukazuje te wydarzenia jako uwolnienie od świata: „Jesteśmy bowiem na tym świecie jak gdyby w więzieniu zamknięci”²⁰. Jeżeli stanimy się godni, jeżeli – na wzór św. Piotra – przepaszemy się skromnością, wdziejemy buty przykazań ewangelicznych i cnoty wiary, depcząc ciernie grzechów i chwasty niegodziwości, zachowamy łaskę chrztu niepodartą w naszych duszach, to opadną z naszych rąk kajdany grzechu i wyjdziemy z tego więzienia, aby spotkać się z Maryją i męczennikami²¹. Zapewnia bowiem biskup Chromacjusz:

Ale i wydostać się z więzienia, to jest z tego świata obłąkanego, nie możemy inaczej, jak tylko za Bożym nawiedzeniem przez anioła. Otworzy nam bramę żelazną, to jest bramę śmierci i kary, którą Syn Boży mocą Męki swojej roztrzaskał. I wtedy pójdziemy do domu Maryi, do Kościoła Chrystusowego, gdzie Maryja, Matka Pana mieszka²².

¹⁹ Zeno Veronensis, *Sermo (De nativitate Domini)* 2, 8, 8, *Ojcowie Kościoła łacińscy*, s. 38.

²⁰ Chromatius Aquileiensis, *Sermo* 29, 3, PSP 49, s. 90.

²¹ Por. Chromatius Aquileiensis, *Sermo* 29, 3.

²² Chromatius Aquileiensis, *Sermo* 29, 4, PSP 49, s. 91.

Maryja, która jest figurą Kościoła i która była u początków Kościoła, jest z nim nierozzerwalnie związana – Kościół to dom Maryi, ten na ziemi i ten w niebie. Ciekawe jest w tej homilii to, że w homilii na cześć św. Piotra umieszcza Maryję. Wydaje się to być znakiem tego, że duchowość maryjna zaczyna wkraczać głębiej w pastoralną myśl Ojców.

Sposobem na oddziaływanie duszpasterskie były także listy. Z bogatej spuścizny epistolografii chrześcijańskiej przyjrzyjmy się listom św. Hieronima. W liście nr 22 skierowanym do Eustochium o dziewictwie, w sposób naturalny przywołuje oczywiście Dziewicę Maryję, którą stawia za wzór, zachęcając Eustochium:

Postaw sobie przed oczyma błogosławioną Maryję, która tak wielką odznaczała się świętością, że zasłużyła, aby być matką Pana. Gdy zstąpił do niej anioł Gabriel w postaci mężczyzny [...] zaskoczona i przerażona, nie mogła odpowiedzieć, nigdy bowiem nie pozdrawiał jej mężczyzna. Wreszcie dowiaduje się o treści poselstwa i oto ta, która drżała przed człowiekiem – rozmawia z aniołem bez lęku. I ty możesz być matką Pana²³.

Za życie w czystości, poświęcone Panu czeka Eustochium i każdego szczególnie nagroda, o której mówi Hieronim w zakończeniu swego listu. U kresu życia na spotkanie wyjdzie bowiem Maryja, Matka Pana, w towarzystwie chórów dziewic²⁴.

Powyższe wypowiedzi pisarzy wczesnochrześcijańskich nie były poświęcone ekskluzywnie Maryi, ale wspominały o Niej w ramach innej poruszanej tematyki. Z biegiem jednak czasu, gdy zaczęły powstawać odrębne święta ku czci Matki Boga, gdy rozwiązano zasadnicze problemy dogmatyczne z osobą Jezusa Chrystusa, zaczęły pojawiać się teksty poświęcone tylko Maryi. Jednym z tych, którzy u kresu epoki patrystycznej poświęcili swe homilie Maryi, był św. Jan Damasceński, który uczy w nich o Maryi jako o pośredniczce, przez której ręce spływają na świat wszelkie dary, która jest drabiną Jakubową łączącą niebo i ziemię, naszą panią i królową, jest Bogarodzicą²⁵. W sposób szczególny wyjaśniał i propagował prawdę o wniebowzięciu. Zachowane trzy homilie na Wniebowzięcie

²³ Hieronymus, *Ep.* 22, 38, *ŻMT* 54, s. 109-109*.

²⁴ Zob. Hieronymus, *Ep.* 22, 41.

²⁵ Zob. V.A. Mitschel, *The Mariology of St. John Damascene*, Kirkwood 1930; C. Chevalier, *La mariologie de S. Jean Damascène*, Rome 1936; P. Voulet, *La doctrine mariale du Damascène*, w: Saint Jean Damascène, *Homélies sur la Nativité et la Dormition*, red. P. Voulet, SCh 80, Paris 1961, s. 14-40.

Najświętszej Maryi Panny są jedną wielką pochwałą ku czci Maryi. Wygłoszone z poetyckim zacięciem kończą się zawsze wezwaniem do słuchaczy. Szczególnie sugestywne jest zakończenie drugiej homilii:

Cóż powiemy przy grobie? Twa łaska jest niewyczerpana i wieczna, lecz moc boska i dobrodziejstwa Bożej Matki nie są ograniczone miejscem. Gdyby bowiem ograniczały się tylko do grobu, niewielu mogłoby się cieszyć Bożym darem. Tymczasem rozlewa się on szeroko we wszystkich miejscach świata. Wybiegajmy więc często swą myślą do Bogarodzicy. Jak to mamy czynić? Jest Ona Dziewicą i kocha dziewictwo, jest czysta i kocha czystość. Jeśli będziemy się starać o czystość ciała i myśli, otrzymamy Jej łaskę. [...] Nienawidzi gniewu, zawiści i kłótni, odsuwa się od trudzącej się dla nicości próżnej chwały, przeciwstawia się pysze, wyrzeka się krzywdy jako wroga zbawienia, każdą wadę uważa za śmiertelną truciznę, a cieszy się cnotami, bo rzeczy przeciwne leczy się im przeciwnymi. Miłe Jej są posty, wstrzemięźliwość, śpiewanie nabożnych pieśni, czystość, dziewictwo, wstydlivość, z którymi nawiązuje wieczny pokój i miłość. Kocha dobroć, miłosierdzie, pokorę i jak własne dzieci nosi je na rękach. Krótko mówiąc, każdą wadą się smuci i boleje nad nią, z każdej cnoty weseli się jakby ze swego daru”²⁶.

Ukazawszy cnoty Maryi i jej zasługi, ukazuje chrześcijanom drogę jej naśladowania, uczestniczenia w tym, co wysławiał w pochwalnej homilii.

Bezsprzecznie jednak największym piewcą Maryi w ekshortacjach duszpasterskich był św. Piotr Chryzolog²⁷. W swych homiliach, walcząc z różnymi herezjami, które negowały dziewictwo Maryi, prawdziwe zrodzenie przez nią Zbawiciela, wykładał prawdziwą wiarę i do niej zachęcał. W kazaniu *O Wcieleniu Chrystusa*, wskazując na wielkość tego wydarzenia i jego tajemnicę, mówił:

[...] czy się odważysz ludzkimi oczyma, cielesnymi zmysłami zuchwale roztrząsać poczęcie Dziewicy; czy możesz – gdy Bóg własną ręką w łonie Matki zbudował świątynię swego ciała, bezcześcić to dzieło swą grzeszną i brudną

²⁶ Iohannes Damascenus, *Homilia II in dormitionem b. v. Mariae* 19, *Ojcowie Kościoła Grecy i Syryjscy*, s. 257-258.

²⁷ Zob. F. Sottocomola, *Il contenuto mariano dei sermoni di Pietro Crisologo*, „Ravennatensia” 8 (1971) s. 13-42; B. Kochaniewicz, *La vergine Maria nei sermoni di san Pietro Crisologo*, Roma 1998; B. Kochaniewicz, *La Vergine Maria e la pienezza dei tempi nel mistero dell’Incarnazione secondo san Pietro Crisologo*, VoxP 36-37 (1999) s. 323-334.

obecnością, swym spojrzeniem odkrywać ukrytą przed światem tajemnicę [...]. Jak bez wiedzy Dziewicy w Jej czcigodnym łonie zaciągnął główne linie swego najświętszego ciała, jak wbrew ludzkiemu porządkowi utworzył prawdziwą ludzką postać, jak bez żądy ciała przyjął prawdziwe ciało [...] czy już Bóg teraz nie mógł wziąć z ciała tego, co na początku wziął z mułu? Owszem, ponieważ u Boga wszystko jest możliwe, ty zaś nawet w najmniejsze dzieło Boże nie potrafisz wniknąć, pozostaw badanie poczęcia Dziewicy i wierz! [...] Wielką tajemnicę boskiego narodzenia należy przyjąć wiarą, bo bez wiary nawet najmniejszego dzieła Bożego nie osiągniesz na wieki [...]»²⁸.

I tak naprawdę do tego przede wszystkim zachęcają nas wszyscy Ojcowie Kościoła, którzy w swym przepowiadaniu ukazują figurę Maryi. Czynią to na różne sposoby, zawsze jednak – zgłębiając tajemnice życia Maryi – wskazują na jedno, jak Piotr Chryzolog – „wierź”.

Powyższe przeglądowe spojrzenie na kwestie mariologii pastoralnej, czyli praktyczne zastosowanie w codziennych wypowiedziach duszpasterskich tematyki mariologicznej, pozwala dostrzec, że tematyka ta była przede wszystkim wykorzystywana przez Ojców w kontekście dogmatycznym, ale istnieje szereg wypowiedzi, w których pisarze wczesnochrześcijańscy wykorzystują ją do oddziaływania duszpasterskiego, nie tylko dla specyficznych grup w łonie wspólnoty kościelnej (np. dziewice), ale do ukazania zaleceń dla całej wspólnoty. Zaprezentowane powyżej wypowiedzi są tego przykładem i mogą stanowić podstawę do dalszych badań nad mariologią pastoralną, która w dotychczasowych badaniach patrystycznych była nieco zaniedbana.

The Figure of Mary in the Pastoral Preaching of the Selected Fathers of the Church

(summary)

In the existing literature on patristic Mariology, relatively little research has been done on the pastoral preaching of the Fathers of the Church due to the smaller number of such statements contained in their works. The early Christian writers, in the period of the formation of doctrine, including that of Mariology, in the face of the struggle against heresies, paid more attention to dogmatic solutions than to pastoral issues. In this paper, therefore,

²⁸ Petrus Chrysologus, *Sermo* 141, 1, *Ojcowie Kościoła łacińscy*, s. 143-144.

the image of Mary that these authors present for the imitation of the faithful is presented on the basis of selected representative works of early Christian authors related to everyday life and pastoral concerns. The texts of Origen, Jerome, Cyril of Jerusalem, John of Damascus, Zeno of Verona, Peter Chrysologus, Chromatius of Aquileia, allow us to see that in addition to the dogmatic dimension of their works there are also in them pastoral exhortations, of which the most important is one – to lead daily life of faith in imitation of Mary.

Keywords: Mary; homily; sermon; pastoral preaching; Church Fathers

Figura Maryi w pastoralnym przepowiadaniu wybranych Ojców Kościoła

(streszczenie)

W dotychczasowej literaturze dotyczącej mariologii patrystycznej stosunkowo mało miejsca poświęcano badaniom nad przepowiadaniem pastoralnym Ojców Kościoła, co było skutkiem mniejszej liczby takich wypowiedzi Ojców Kościoła. Pisarze wczesnochrześcijańscy bowiem, w okresie formowania doktryny, także tej w zakresie mariologii, w obliczu walki z herezjami więcej uwagi poświęcali rozstrzygnięciom dogmatycznym niż kwestiom pastoralnym. W niniejszym artykule zatem, opierając się na wybranych, reprezentatywnych dziełach autorów wczesnochrześcijańskich związanych z codziennym życiem i troską duszpasterską, został ukazany obraz Maryi, jaki ci autorzy prezentują do naśladowania swym wiernym. Teksty Orygenesza, Hieronima, Cyryla Jerozolimskiego, Jana Damascyńskiego, Zenona z Werony, Piotra Chryzologa, Chromacjusza z Akwilei pozwalają zobaczyć, że oprócz wymiaru dogmatycznego są w nich również obecne ekshortacje duszpasterskie, z których najważniejsza jest jedna – życie wiarą na wzór Maryi.

Słowa kluczowe: Maryja; homilia; kazanie; przepowiadanie pastoralne; Ojcowie Kościoła

Bibliografia

Źródła

- Chromatius Aquileiensis, *Sermones*, ed. J. Lemarié, CCL 9A, Turnholt 1974, s. 1-182, tł. S. Ryznar, Chromacjusz z Akwilei, *Kazania i homilie*, PSP 49, Warszawa 1990.
- Cyrillus Hierosolymitanus, *Catecheses ad Illuminandos*, PG 33, 331-1057, tł. W. Kania, Cyryl Jerozolimski, *Katechezy przedchrześcijańskie i mistagogiczne*, red. M. Bogucki, BOK 14, Kraków 2000.
- Hieronimus, *Epistulae*, tł. J. Czuj, Hieronim ze Strydonu, *Listy (1-50)*, t. 1, red. M. Ożóg, ŻMT 54, Kraków 2010.
- Ignatius Antiochenus, *Epistulae*, w: Ignace d'Antioche, Polycarpe de Smyrne, *Lettres. Martyre de Polycarpe*, red. P.Th. Camelot, SCh 10, Paris 1969, tł. A. Świderkówna,

- Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, red. M. Starowieyski, BOK 10, Kraków 1998, s. 113-142.
- Iohannes Damascenus, *Homiliae in dormitionem b. v. Mariae*, PG 96, 700-761, tł. W. Kania, *Ojcowie Kościoła Grecy i Syryjscy. Teksty o Matce Bożej*, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 231-264.
- Melito Sardensis, *De Pascha*, w: Méliton de Sardes, *Sur la Pâque (et fragments)*, red. O. Perler, SCh 123, Paris 1966, s. 60-126, tł. A. Świderkówna, *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, red. M. Starowieyski, BOK 10, Kraków 1998, s. 308-331.
- Origenes, *In Lucam homiliae XXXIX*, w: Origène, *Homélie sur S. Luc*, red. H. Crouzel – F. Fournier – P. Perichon, SCh 87, Paris 1962, tł. S. Kalinkowski, Orygenes, *Homilie o Ewangelii św. Łukasza*, PSP 36, Warszawa 1986.
- Petrus Chrysologus, *Sermones*, PG 52, 183-680, tł. W. Kania, *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 143-144.
- Zeno Veronensis, *Sermones*, red. B. Löfstedt, CCSL 22, Turnhout 1971, tł. W. Kania, *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 36-42.

Opracowania

- Bergamelli F., *Caratteristiche e originalità della confessione di fede mariana di Ignazio di Antiochia*, w: *La mariologia nella catechesi dei Padri (età prenicena)*, red. S. Felici, BSR 88, Roma 1989, s. 65-78.
- Chevalier C., *La mariologie de S. Jean Damascène*, Rome 1936.
- Crouzel H., *La théologie mariale d'Origène*, w: Origène, *Homélie sur S. Luc*, SCh 87, Paris 1962, s. 11-64.
- Czyżewski B., *Chrystocentryzm mariologii Melitona z Sardes*, „Salvatoris Mater” 11/2 (2009) s. 62-69.
- Fernandez D., *Aktualność i wartość mariologii Ojców Kościoła*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11 (1983) s. 73-91.
- Florkowski E., *Matka Boża w nauce Ojców Kościoła*, w: *Gratia Plena. Studia teologiczne o Bogarodzicy*, red. B. Przybylski, Poznań – Warszawa – Lublin 1965, s. 59-78.
- Kasprzak D., *Maryja w nauczaniu Kościoła epoki patrystycznej*, w: *Matka Pana w katechezie. Materiały z XXX Sympozjum Katechetycznego Międzyzakonnego Wyższego Instytutu Katechetycznego Krakowie (11 marca 2006 r.)*, red. A.E. Klich, Duc in Altum 5, Kraków 2006, s. 137-167.
- Kochaniewicz B., *La Vergine Maria e la pienezza dei tempi nei mistero dell'Incarnazione secondo san Pietro Crisologo*, „Vox Patrum” 36-37 (1999) s. 323-334.
- Kochaniewicz B., *La vergine Maria nei sermoni di san Pietro Crisologo*, Roma 1998.
- Królikowski J., *Maryja w pamięci Kościoła. Mariologia*, cz. 1, Tarnów 1999.
- Mitschel V.A., *The Mariology of St. John Damascene*, Kirkwood 1930.

- Nyk A., *Immagine evangelica di Maria Madre di Gesu nei primi tre secoli*, „Vox Patrum” 42-43 (2003) s. 391-401.
- Ortiz de Urbina I., *Mariologia w patrystyce Wschodu*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 6 (1978) s. 65-104.
- Padovese L., *Wprowadzenie do teologii patrystycznej*, Kraków 1994, s. 106-107.
- Rahner H., *Mariologia w patrystyce łacińskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 7 (1979) s. 131-187.
- Santorski A., *Maryja w nauce Ojców Kościoła*, „Vox Patrum” 15 (1988) s. 927-937.
- Sottocomola F., *Il contenuto mariano dei sermoni di Pietro Crisologo*, „Ravennatensia” 8 (1971) s. 13-42.
- Starowieyski M., *Mariologia Orygenes*, w: Orygenes, *Homilie o Ewangelii św. Łukasza*, PSP 36, Warszawa 1986, s. 5-29.
- Szczur P., *Ojcowie greccy o Maryi i Jej roli w historii zbawienia*, w: *Kościół i Maryja*, t. 11, red. A.A. Napiórkowski, Kraków 2020, s. 50-68.
- Voulet P., *La doctrine mariale du Damascène*, w: Saint Jean Damascène, *Homélie sur la Nativité et la Dormition*, SCh 80, Paris 1961, s. 14-40.
- Wysocki M., *Maryja w pismach Tertuliana*, „Salvatoris Mater” 11/2 (2009) s. 109-135.
- Wysocki M., *Starożytne korepetycje z mariologii? Mariologia Paulina z Noli na kanwie Listu 50 Paulina i 149 Augustyna*, w: *Maryja w Biblii i refleksji Ojców Kościoła*, red. P. Wygralak, Teologia Patrystyczna 17, Poznań 2020, s. 147-165.